

تحلیل کیفیت محیط محله های مسکونی با رویکرد روان شناسی مثبت (گرا، نگر)

(مورد مطالعه: محله بافت قدیم جعفریه شهر زنجان)^۱

شهرام محمدی (دانشجوی دکتری شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران)

sh.mohamadi@au.ac.ir

مهین نسترن (دانشیار گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران، نویسنده مسئول)

m.nastaran@au.ac.ir

همایون نورائی (دانشیار گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران)

h.noorai@au.ac.ir

چکیده

با افزایش روزافزون اهمیت مطالعات کیفیت محیط شهری، موضوع کیفیت روان شناختی شهر نیز بیش از پیش مورد توجه قرار یافته است. هدف مطالعه حاضر بهبود وضعیت کیفیت محیط کالبدی و عملکردی محله بافت قدیم جعفریه شهر زنجان با رویکرد روان شناسی مثبت می باشد. پژوهش حاضر در زمره پژوهش های اکتشافی - تحلیلی قرار می گیرد. رویکرد پژوهش ترکیبی بوده و از نظر کاربست نتایج می توان آن را در زمره پژوهش های کاربردی به شمار آورد. گردآوری داده ها و اطلاعات مورد نیاز از طریق مطالعات کتابخانه ای و روش های میدانی انجام گردیده است. جهت ارزیابی وضعیت بهزیستی روان شناختی ساکنان از پرسشنامه ۵۴ سوالی ریف استفاده شده است. نمونه آماری مورد مطالعه شامل ۹۰ پلاک مسکونی می باشد که به صورت سیستماتیک و با مراجعه به درب منازل مورد بررسی و مطالعه بوده اند. جهت تجزیه و تحلیل شاخص های مورد مطالعه از مدل سازی معادلات ساختاری و از نرم افزار Smart PLS استفاده شده است. نتایج به دست آمده نشان می دهند که سازه بهزیستی روان شناختی در محله بافت قدیم جعفریه به میزان ۰/۲۴۱ توسط شاخص های کیفیت محیط کالبدی و عملکردی تبیین می گردد. همچنین مولفه های معابر، کاربری زمین و دید و منظر روابط معناداری را با برخی از زیرمقیاس های سازه بهزیستی روان شناختی برقرار می نمایند. واژگان کلیدی: بافت قدیم، کیفیت محیط، روان شناسی مثبت، بهزیستی روان شناختی، شهر زنجان.

۱ مقاله حاضر بخشی از رساله دکتری نویسنده اول با عنوان «تبیین نقش کیفیت محیط کالبدی و عملکردی در بهزیستی روان شناختی شهروندان (مورد مطالعه: محله های شهر زنجان)» با راهنمایی نویسندگان دوم و سوم می باشد که در دانشگاه هنر اصفهان انجام گردیده است.

با افزایش سرعت تغییر شیوه زندگی و فراهم شدن امکانات جدید محله ای و ساختمانی، برخی از محله های شهری بیش از پیش با مسائل و چالش های محیطی مواجه گردیده و بنابر ماهیت وجود خود با مسائل و چالش های ویژه ای دست به گریبان اند. در این ارتباط به طور خاص می توان از محله های بافت قدیم شهری نام برد (تاجیک و همکاران، ۱۳۹۸). محله های بافت قدیم به طور معمول با کالبدی فرسوده و با امکانات و خدمات رفاهی محدود به حیات خود ادامه می دهند. محله هایی که در آن ها ترافیک وسایل نقلیه موتوری، انواع آلودگی های محیطی از قبیل صدا و نور به راحتی قابل تشخیص می باشند. بسیاری از این محله ها در گذر زمان و در تلاش های ناهماهنگ برای معاصر سازی آن ها، محیط هایی آشفته و در حال گذار^۱ را نشان می دهند (چشمی و همکاران، ۱۳۹۹؛ فنی و همکاران، ۱۳۹۹؛ رحیمی و همکاران، ۱۴۰۱). مقایسه کیفیت محیط این محله ها به طور کل و در محله بافت قدیم جعفریه شهر زنجان به طور خاص، القا کننده نوعی از تبعیض بین محله های بافت قدیم و محله های برنامه ریزی شده و مرفه است که در آن شهروندان فرصت چندانی برای بروز استعدادها و قابلیت های خود ندارند. این در حالی است که در صورت داشتن امکانات و فرصت های محیطی مناسب، آنان نیز می توانند از استعدادها و قابلیت های روانی خود بهره بیشتری برده و در مسیر خودشکوفایی قرار گیرند (Reuben et al, 2022).

هزینه های متعدد مادی و غیرمادی مداخلات محیط شهری، نیازمند توجه و توجه به ابعاد انسانی تری از محیط می باشد و بهبود کیفیت روان شناختی را می توان بعدی از ابعاد مذکور تلقی نمود (سادات زارنجی و یزدانی، ۱۴۰۲). نظر به نقش اساسی که کیفیت محیط های شهری در وضعیت روحی و روانی ساکنان محله های مسکونی ایفا می نمایند (Xu et al, 2023)، می توان ابعاد نقش مذکور را از پدیده های چالش برانگیز معاصر دانست. این مهم، از طریق بررسی نقش اجزا و بخش های مختلفی از محیط بر نیازها و تمایلات روانی انسان، در حال گسترش می باشد (Lecic-Toseveski, 2019: 204). در پژوهش حاضر نیز هدف اصلی بهبود وضعیت کیفیت محیط کالبدی و عملکردی محله بافت قدیم جعفریه شهر زنجان با رویکرد روان شناسی مثبت گرا می باشد تا از این طریق بتوان به ارائه اولویت های مداخلات محیطی در راستای ارتقا بهزیستی ساکنان محله بافت قدیم جعفریه نائل آمد. برای دست یابی به این هدف، می توان گام هایی را در قالب اهداف فرعی پژوهش به صورت زیر مطرح نمود:

۱- بررسی میزان و نحوه تأثیر کیفیت محیط کالبدی و عملکردی محله جعفریه شهر زنجان بر بهزیستی روان شناختی^۲ ساکنان.

۲- تعیین اولویت های مداخلات محیطی در کیفیت محیط کالبدی و عملکردی در راستای ارتقاء میزان بهزیستی روان شناختی در محله جعفریه شهر زنجان.

1 Transitional

2 Psychological Wellbeing

نظر به اهداف پژوهش، پرسش اصلی این می باشد که چگونه می توان از طریق بهبود وضعیت کیفیت محیط کالبدی و عملکردی محله جعفریه شهر زنجان به ارتقا وضعیت بهزیستی روان شناختی ساکنان آن دست یافت؟ پرسش های فرعی که در این ارتباط مطرح می باشند، به صورت زیراند:

۱- کیفیت محیط کالبدی و عملکردی محله جعفریه شهر زنجان به چه میزان و به چه نحوی بر بهزیستی روان شناختی ساکنان آن موثر می باشد؟

۲- اولویت های مداخلات محیطی در کیفیت محیط کالبدی و عملکردی محله جعفریه شهر زنجان در راستای ارتقاء میزان بهزیستی روان شناختی ساکنان کدام اند؟

روان شناسی مثبت شاخه ای جدید از علم روان شناسی می باشد که به رشد و شکوفایی افراد جامعه متمرکز گردیده است (Carr et al, 2021). این علم به جای تمرکز بر بیماری و ناتوانی ها و عوامل آن ها به قابلیت ها و استعدادهای افراد پرداخته و هدف غایی خود را بهزیستی و شادمانی معرفی می نماید. همچنین بر مطالعه عوامل شخصی و اجتماعی در ارتقای بهزیستی روان شناختی تاکید می نماید (سروستان، ۱۳۹۸). این شاخه جدید علمی به بررسی پدیده های روانشناختی می پردازد که زندگی را ارزشمند می کند (Martin and Stewart, 2024). بدین ترتیب بیش از این که به بیماری ها و درمان آن ها بپردازد به دنبال ماهیت استعدادهای و توانایی برای داشتن زندگی بهتر برای انسان می باشد (کاظمی ورمله، ۱۴۰۰: ۳۸). روان شناسی مثبت یا مثبت گرا (نگر) با بهزیستی روان شناختی سرو کار دارد. زیرا بهزیستی روان شناختی یکی از بنیادی ترین سازه هایی می باشد که به سازگاری آدمی با نیازها و تهدید های زندگی می پردازد و بدین ترتیب مورد پژوهش رویکرد روان شناسی مثبت گرا می باشد (سادات حسینی و عبدی زرین، ۱۳۹۹: ۲۵-۲۴). از صاحب نظران اصلی این حوزه، ریف^۱ (۱۹۸۹) معتقد بود که در پژوهش های پیشین، نسبت به جنبه های مثبت کارکرد روانی غفلت شده و لازم است که در ادبیاتی دیگر این جنبه ها بیشتر مدنظر واقع شود. ایشان به دنبال آن مفهوم بهزیستی روان شناختی را در حیطه روانشناسی مثبت گرا این گونه تعریف نموده است:

«بهزیستی روان شناختی یعنی تلاش برای استعلا و ارتقا که در تحقق استعدادهای و توانایی های بالقوه فرد بروز می کند و نشان دهنده دست یابی یک شخص به قابلیت کامل روانی است».

اغلب اوقات بهزیستی روان شناختی به بهزیستی ذهنی اشاره دارد، اما ممکن است با آن متفاوت باشد. بهزیستی بر حسب کیفیت و کمیت مؤلفه هایی تعریف می شود که بر اساس آن افراد زندگی خود را لذت بخش می بینند. به عبارت دیگر، این که افراد چگونه زندگی خود را ارزیابی می کنند، به بهزیستی مربوط می شود. بهزیستی ذهنی به این حقیقت اشاره دارد که افراد قادر هستند تعیین کنند که آیا به زندگی خوشایند که وابسته به معیارهای موفقیت است رسیده اند یا نه (شجاعی و اسکندرپور، ۱۳۹۵: ۷۳). رایان و دسی^۲ نیز با ایجاد تمایز بین بهزیستی روان شناختی^۳ و بهزیستی

1 Ryff

2 Ryan and Desi

3 Psychological well-being

ذهنی^۱، بهزیستی ذهنی را با محتوای زندگی لذت جویانه مرتبط می‌دانند، از نظر آن‌ها بهزیستی روان‌شناختی بازتابی از خود تلقی شده و زبان خصوصی فرد در رابطه با خود برای برنامه‌ریزی روزانه و اشتیاق هیجانی برای شروع روزانه است (Bech, 2009). در جدول ۱ نظریه‌ها و مدل‌های اصلی بهزیستی با تاکید بر بهزیستی روان‌شناختی ارائه گردیده است:

جدول ۱. نظریه‌ها و مدل‌های بهزیستی (روان‌شناختی)

محقق/سال	نظریه/مدل	توضیحات
فرانکل ^۲ ، ۱۹۴۶	نظریه معنادرمانی	تأکید بر معناجویی افراد در زندگی.
ریف ^۳ ، ۱۹۸۹	نظریه بهزیستی روان‌شناختی	پیشنهاد مدلی گسترده از بهزیستی روان‌شناختی که توسط دیدگاه‌های نظری متنوع در مورد عملکرد مثبت انسان هدایت می‌شود.
رایان و دسی ^۴ ، ۲۰۰۰	نظریه خودتعیین‌گری	پیشنهاد احساس استقلال، صلاحیت و ارتباط با دیگران توسط همه انسان‌ها.
سامان ^۷ ، ۲۰۰۷	مدل شاخص‌های بهزیستی روان‌شناختی	ارزیابی معیارهای سعادت خواهانه ^۵ و لذت‌گرایانه ^۶ بهزیستی روان‌شناختی.
دوریاپا ^۸ ، ۲۰۱۰	مدل بهزیستی ذهنی	ارزیابی بهزیستی ذهنی از طریق حالت‌های زمانی (گذشته، حال و آینده).
سلیگمن ^۹ ، ۲۰۱۱	مدل پرما	ارائه یک سازه بهزیستی، توصیه به تمرین‌های مثبت، خوش‌بینی و سلامتی تا قدرت و سلامتی در بیماران ایجاد گردد.
زیگلر و اسکوانن ^{۱۰} ، ۲۰۱۱	مدل عوامل بهزیستی سالمندان	پرداختن به ارتباط بین تحرک و بهزیستی در بین سالمندان جهت دستیابی به فهم جدیدی از تحرک.
وایت ^{۱۱} ، ۲۰۱۷	مدل بهزیستی رابطه‌ای	ارائه مفهوم جدیدی از بهزیستی که نتیجه انطباق و تعامل است.
سادات موسوی و همکاران، ۱۳۹۷	مدل ابعاد و شاخص‌های اجتماعی بهزیستی ذهنی	تلاش برای ایجاد درک مناسبی از شاخص‌های اجتماعی بهزیستی ذهنی که در پژوهش‌های قبلی کمتر به آن‌ها توجه شده است.

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

1 Subjective well-being

2 Frankl

3 Ryff

4 Ryan and Deci

5 eudiamonic

6 hedonic

7 Saman

8 Durayappah

9 Seligman

10 Ziegler and Schwanen

11 white

در این ارتباط می توان مدل ریف را کامل ترین مدل از مؤلفه های بهزیستی روان شناختی برشمرد. ایشان در پژوهش خود سعی بر آن نموده است تا ابعادی که قبلاً در تحقیقات مختلف مورد غفلت واقع گردیده اند را به مدل خود اضافه نماید و نمایی تقریباً دقیق و جامع از مؤلفه های بهزیستی روان شناختی به دست دهد. ریف (۱۹۸۹)^۱ مدل خود از بهزیستی روان شناختی را تلاش برای رشد و پیشرفت در جهت تحقق بخشیدن به توانایی های بالقوه فرد می داند. پذیرش خود^۲، روابط مثبت با دیگران^۳، خودمختاری^۴، تسلط بر محیط^۵، زندگی هدفمند^۶، رشد شخصی^۷ مؤلفه های تشکیل دهنده بهزیستی روان شناختی در مدل ریف هستند.

از مهم ترین تحقیقات مرتبطی که در سال های اخیر به مطالعه بهزیستی روان شناختی/ذهنی و سلامت روانی شهروندان^۸ همت گاشته اند می توان از دانگ و کین^۹ (۲۰۱۷) نام برد. ایشان با هدف مطالعه قابلیت نقش محیط محله در ارتقا بهزیستی روانی مردم در شهر پکن، به این نتیجه رسیدند که محیط محله نقشی معنی دار اما جزئی را در تبیین بهزیستی ذهنی افراد ایفا می کند و وضعیت سلامتی شخصی و ویژگی های جمعیتی در توضیح تفاوت های بین بهزیستی ذهنی افراد قدرتمندتر می باشند. هولی هاستند و بارچل^{۱۰} (۲۰۲۲) نیز با هدف تحلیل فضای عمومی در شهر لندن و ارتباط آن با بهزیستی ذهنی شهروندان، به این نتیجه رسیدند که بین فضای سبز و بهزیستی همبستگی مثبتی وجود دارد. همچنین فضای سخت^{۱۱} نیز به طور قابل توجهی با بهزیستی در محله های با ایمنی بالا همبستگی مثبتی دارد اما این رابطه در مناطق با ایمنی پایین برعکس می باشد. در ادامه ما و همکاران^{۱۲} (۲۰۲۴) با هدف ترسیم نقشه توزیع عدم تطبیق کیفیت فضای خیابان و بهزیستی ذهنی در مرکز چینگدائو^{۱۳} به این نتیجه رسیدند که دسترسی به شبکه جاده ای، فضای سبز، زندگی راحت و قیمت مسکن با بهزیستی روانی همبستگی مثبت بالایی دارند با این حال، کاربری مختلط زمین، شاخص روشنایی شبانه و تراکم جمعیت دارای همبستگی منفی می باشند. در بین محققان داخلی نیز آبرون و همکاران (۱۳۹۷) با هدف آزمون رابطه همبستگی ها بین کیفیت محیطی محله های شهری و سطح سلامت روانی ساکنان محله های بهار و انقلاب اسلامی شهر سبزه وار به این نتیجه رسیدند که کیفیت محیط محله های شهری با سطح سلامت روانی ساکنان ارتباط مثبت و معناداری دارد. در این ارتباط به ترتیب سه عامل

۱ عنوان اصلی پژوهش ریف که در سال ۱۹۸۹ چاپ گردیده به صورت زیر می باشد:

- Happiness Is Everything, or Is It? Explorations on the Meaning of Psychological Well-Being

2 self-acceptance

3 Positive relations with others

4 autonomy

5 mastering the environment

6 Purpose in life

7 Personal growth

۸ عمده پژوهش های داخلی مرز دقیقی بین مفاهیم سلامت و بهزیستی قائل نبوده و برخلاف پژوهش های بین المللی، و در بیشتر موارد، بر سلامت روانی شهروندان تمرکز نموده اند.

9 Dong and Qin

10 Holly-Husted and Burchell

11 Hard Space

12 Mu and et al

13 Central Qingdao

دخیل‌لند: ارزش‌های معنایی محله، کیفیات عملکردی و کیفیت فیزیکی محله. هاشم‌پور و عزتی (۱۴۰۰) با هدف بررسی تاثیر وجود فضاهای سبز (پارک‌های درون محله‌ای) بر سلامت روان و شادمانی ساکنان محله‌های میرداماد و مقصودیه شهر تبریز به این نتیجه دست یافتند که با افزایش میزان دسترسی به فضای سبز درون محله‌ای محلات مسکونی توسط واحدهای مسکونی، ساکنان از سطح شادی بیشتری برخوردار می‌گردند. سیانی و فرتاش مهر (۱۴۰۲) با هدف بررسی نقش فضاهای عمومی در سلامت روانی شهروندان منطقه ۲ شهرداری کرمانشاه به این نتیجه دست یافتند که بین مؤلفه‌های فضاهای عمومی و سطح سلامت شهروندان رابطه‌ای قوی برقرار می‌باشد. از بین مؤلفه‌های مذکور می‌توان از کیفیت‌های منظر شهری و طراحی در فضاهای عمومی نام برد.

۲. روش تحقیق

پژوهش حاضر در زمره پژوهش‌های اکتشافی^۱-تحلیلی قرار می‌گیرد. رویکرد پژوهش ترکیبی بوده و متعلق به پارادایم فرااثبات‌گرایی می‌باشد. همچنین از نظر کاربست نتایج می‌توان آن را در زمره پژوهش‌های کاربردی به شمار آورد. در فرایند پژوهشی پیش رو، وضعیت کیفیت محیط کالبدی و عملکردی محله جعفریه شهر زنجان از طریق دو گروه شاخص‌های اثرمحور و مشاهده کارشناسی مورد ارزیابی قرار گرفته و روابط آن با وضعیت بهزیستی روان‌شناختی ساکنان تحلیل گردیده است. بر این اساس، پژوهش حاضر به ارائه دستاوردهای علمی مبتنی بر بررسی ارتباطات مذکور و اکتشاف عوامل موثر می‌پردازد.

جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات از دو طریق مطالعات کتابخانه‌ای و روش‌های میدانی انجام پذیرفته است. روش‌های میدانی مورد استفاده شامل استفاده از پرسش‌نامه نیمه ساختار یافته، مصاحبه و مشاهده می‌گردد. پرسشنامه مذکور شامل دو گروه از سوالات بوده که گروه اول مربوط به وضعیت کیفیت محیط کالبدی و عملکردی بوده و شامل مجموعه سوالات باز و بسته می‌باشد. برای امتیازدهی سوالات بسته از طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت^۲ استفاده شده است. گروه دوم سوالات مربوط به وضعیت بهزیستی روان‌شناختی می‌باشد که در آن پرسشنامه ۵۴ سوالی ریف^۳ مورد استفاده بوده است. پرسشنامه مذکور دارای مقیاس اندازه‌گیری از عدد ۱ (بسیار مخالف) تا ۶ (بسیار موافق) می‌باشد و برای اندازه‌گیری میزان بهزیستی روان‌شناختی کل و زیرمقیاس‌های آن، امتیازهای به دست آمده باهم جمع شده‌اند.

جامعه آماری تحقیق شامل ساکنان کلیه پلاک‌های مسکونی محله جعفریه بوده و تعداد اعضای نمونه آماری پژوهش نیز با استفاده از فرمول کوکران^۴ و با دقت ۰/۹۵ برابر با ۹۰ پلاک مسکونی تعیین گردیده است. تکمیل پرسشنامه‌ها در سطح محله جعفریه به طور سیستماتیک در کل سطح محله و با مراجعه به درب منازل انجام یافته

1 Exploratory researches

2 5-option Likert scale

3 Ryff

4 Cochran

است. برای تجزیه و تحلیل داده های اثرمحور از روش مدل سازی معادلات ساختاری و از نرم افزار Smart PLS استفاده شده است. داده های مشاهده کارشناسی نیز مورد تحلیل کیفی قرار گرفته اند. برای دست یابی به شاخص های پیش گفته، با مرور ادبیات علمی مرتبط با پژوهش حاضر و با توجه به شرایط و ویژگی های شهر زنجان، متغیرها، مولفه ها و سنجه های ارزیابی کیفیت محیط کالبدی و عملکردی محدوده مورد مطالعه به صورت جدول ۲ تنظیم گردید:

جدول ۲. متغیرهای اصلی، مؤلفه ها و سنجه های مورد ارزیابی

متغیر اصلی	نوع شاخص	مؤلفه	سنجه
کیفیت محیط کالبدی	اثر محور	بهداشت محیطی	-وضعیت بهداشت صوتی (نبود سر و صدای مزاحم) محله؛
			-وضعیت سکون و آرامش محیط محله.
			-وضعیت پاکیزگی محیط محله و عاری بودن آن از انواع آلاینده ها از قبیل زباله و نخاله و غیره؛
			-میزان شناخت مسیرهای مهم محله؛
	اثر محور	خوانایی	-میزان شناخت محدوده قلمروها و فضاهای عمومی محله؛
			-میزان شناخت نشانه های طبیعی یا انسان ساخت در محله؛
			-میزان شناخت لبه های شهری محله؛
			-میزان شناخت گره های شهری محله؛
	اصالت		-مدت زمان سکونت در محله (سال)؛
			-مدت زمان سکونت در منزل (سال)؛
	سبزینگی		-وضعیت سرانه فضای سبز شهری محله؛
			-وضعیت توزیع فضای سبز شهری محله؛
			-وضعیت کیفیت طراحی فضای سبز شهری محله؛
			-وضعیت حضور پذیری فضای سبز شهری محله از نظر تعبیه مبلمان شهری مناسب؛
			-وضعیت سبزینگی معابر محله.
مشاهده کارشناسی	دید و منظر		-وضعیت هنرهای خیابانی (دیوارنگاری، تبلیغات شهری، بیلبردها و غیره) در معابر اصلی محله؛
			-وضعیت خط آسمان محله از نظر سازگاری و هماهنگی؛
			-وضعیت طراحی کف معابر و فضاهای عمومی محله؛
			-وضعیت باز بودن و تعریف شدگی فضاهای عمومی محله؛
			-وضعیت تنوع نماها و بدنه های ساختمان ها در محله؛
			-میزان وجود مناظر طبیعی در محله.
	معابر		-وضعیت پیوستگی شبکه معابر سواره محله؛
			-وضعیت کف سازی معابر سواره محله؛
			-وضعیت پیوستگی شبکه معابر پیاده محله؛
			-وضعیت کف سازی معابر پیاده محله؛

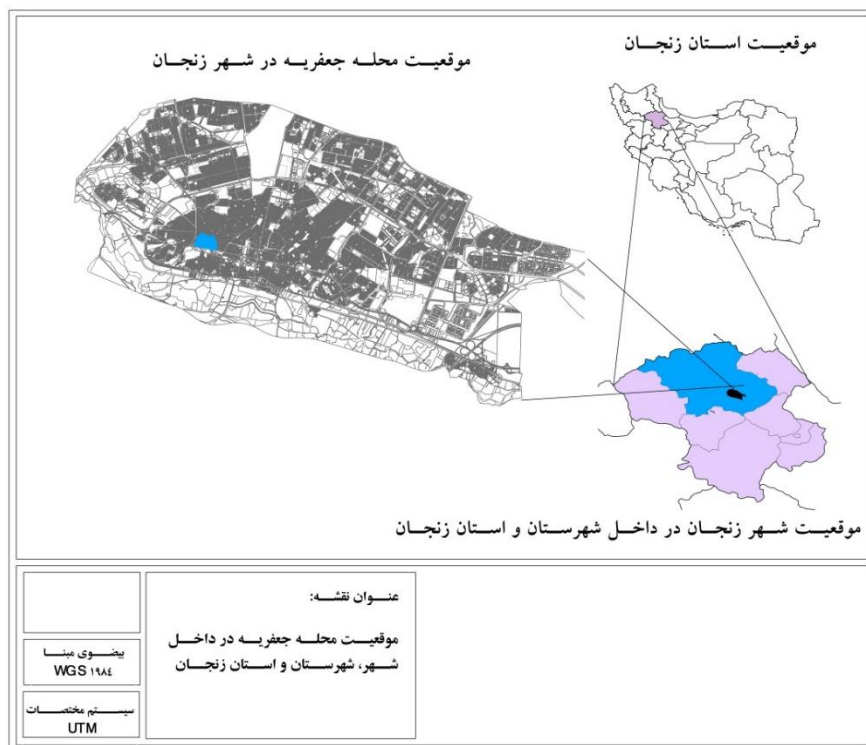
متغیر اصلی	نوع شاخص	مؤلفه	سنجه
کیفیت محیط عملکردی	اثر محور	ساخت ساختمانی	-وضعیت تسهیلات معابر پیاده محله؛
			-وضعیت عرض معابر پیاده محله؛
			-میزان مساحت قطعات ساختمان‌های مسکونی محله؛
		نقوذپذیری	-وضعیت تعداد طبقات ساختمان‌های مسکونی محله؛
			-وضعیت کیفیت ساختمان‌های مسکونی محله.
			-وضعیت بلوک‌بندی محیط محله توسط شبکه معابر؛
		خوداتکایی	-وضعیت سلسله‌مراتب معابر محله؛
			-میزان نفوذپذیری بصری در سطح محله؛
			-میزان نفوذپذیری کالبدی در سطح محله.
	مشاهده کارشناسی	سرزندگی	-میزان استفاده از خدمات خرده‌فروشی محله جهت تأمین نیازهای روزانه و هفتگی؛
			-میزان استفاده از کاربری‌های خدماتی محله (تهیه غذا، لباس و غیره)؛
			-میزان استفاده از فضاهای آموزشی محله؛
			-میزان استفاده از فضاهای ورزشی محله؛
			-میزان استفاده از فضاهای مذهبی محله؛
			-میزان استفاده از فضاهای فرهنگی محله.
		دسترسی	-میزان مراجعه به فضاهای عمومی محله جهت انجام فعالیت‌های اختیاری
			-وضعیت ساعات مراجعه به فضاهای عمومی محله؛
			- میزان وجود فعالیت‌های اختیاری در محله.
			-وضعیت دسترسی به حمل‌ونقل عمومی در محله؛
		ایمنی و امنیت	-وضعیت دسترسی به مراکز خرید نیازهای روزانه و هفتگی در محله؛
			-وضعیت دسترسی به کاربری‌های مختلف محله‌ای از طریق پیاده‌روی؛
			-وضعیت دسترسی ساکنان محله به مرکز شهر.
		کاربری زمین	-میزان ایمنی ساکنین در مقابل تردد وسایل نقلیه موتوری در محله؛
			-وضعیت روشنایی فضاهای عمومی محله در شب؛
			-وضعیت امنیت اجتماعی در فضاهای عمومی محله.
		کارشناسی	-میزان تراکم فروشگاه‌ها و مراکز خرید در مرکز محله؛
			-میزان سازگاری کاربری‌ها در سطح محله؛
			-میزان تناسب کاربری‌ها با مقیاس محله؛

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

۳. محدوده مورد مطالعه

شهر زنجان بر سر راه تهران- تبریز از شهرهای بخش شرقی استان زنجان می‌باشد که در ارتفاع متوسط ۱۶۶۳ متر از سطح دریا واقع گردیده است. مساحت محدوده شهر ۶۱۶۰ هکتار است (مهندسان مشاور آرمانشهر، ۱۳۸۵). جمعیت شهر نیز برابر با ۴۳۰۸۷۱ نفر می‌باشد (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). شهر زنجان به عنوان اولین و بزرگ‌ترین نقطه شهری استان در رده جمعیتی ۵۰۰-۲۵۰ هزار نفر و مرکز سیاسی-اداری استان زنجان محسوب می‌شود.

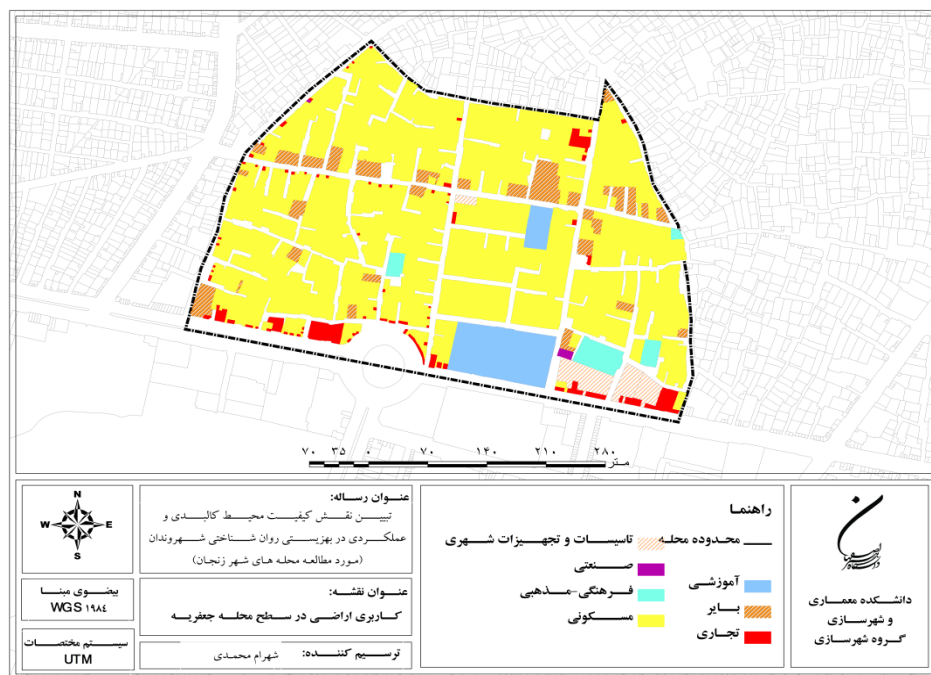
محله جعفریه شهر زنجان یکی از محله های بافت قدیمی شهر زنجان محسوب می گردد. جمعیت این محله برابر با ۳۲۲۲ نفر می باشد (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). از این نظر این محله را می توان محله ای کم جمعیت در سطح شهر زنجان محسوب نمود. موقعیت محله مذکور در نقشه ۱ مشخص گردیده است:

نقشه ۱. موقعیت محدوده مورد مطالعه

ترسیم از: پژوهشگر، ۱۴۰۳

از ویژگی های بارز کالبدی محله جعفریه شهر زنجان، وجود معابر ارگانیک، اراضی بایر متعدد، نبود مرکزیت کالبدی و همچنین ارتفاع اندک ساختمان های مسکونی می باشد. ویژگی های بارز عملکردی محله نیز شامل نبود مرکزیت عملکردی، خوداتکایی اندک و وجود برخی کاربری های خدماتی با مقیاس فرامحله ای می باشد. نقشه ۲ مربوط به کاربری اراضی در سطح محله جعفریه می باشد.

نقشه ۲. کاربری اراضی در سطح محله جعفریه شهر زنجان

ترسیم از: پژوهشگر، ۱۴۰۳

۴. یافته های حاصل از پژوهش

با توجه به داده های به دست آمده، مشخصات افراد نمونه آماری محله جعفریه به این صورت می باشد که از نظر سن و جنس بیشترین فراوانی جمعیت در رده سنی ۲۹ تا ۳۹ سال قرار دارد و این میزان ۴۰ درصد از کل افراد نمونه آماری می باشد. از نظر جنسیت ۶۰ درصد افراد نمونه آماری را مردان تشکیل می دهند. از نظر وضعیت تأهل، بیشتر افراد نمونه آماری ساکن در محله جعفریه شهر زنجان متأهل بوده و ۶۰ درصد از کل افراد نمونه آماری مورد پژوهش را متأهلین تشکیل می دهند بیشترین میزان تحصیلات افراد نمونه آماری برابر با ۴۰ درصد دارای مدرک تحصیلی دیپلم و کاردانی می باشد. سایر مشخصات اعضای نمونه آماری به صورت جدول زیر می باشد:

جدول ۳. بررسی مشخصات اعضای نمونه آماری پژوهش

مشخصات	رده بندی	درصد	مشخصات	رده بندی	درصد
سن	از ۱۸ تا ۲۹	۲۸	میزان تحصیلات	زیر دیپلم	۳۰
	از ۲۹ تا ۳۹	۴۰		دیپلم و کاردانی	۴۰
	از ۳۹ تا ۴۹	۳۲		کارشناسی	۲۰
	از ۴۹ تا ۵۹	۰		کارشناسی ارشد	۱۰
	از ۵۹ تا بالاتر از آن	۰		دکتری	۰
جنس	زن	۴۰	مالکیت مسکن	مالک	۷۲

درصد	رده‌بندی	مشخصات	درصد	رده‌بندی	مشخصات
۲۸	مستأجر		۶۰	مرد	
			۴۰	مجرد	وضعیت
			۶۰	متاهل	تاهل

الف-تحلیل داده‌های اثر محور

در ابتدای بررسی برازش آزمون‌های اندازه‌گیری مدل معادلات ساختاری، به بررسی وضعیت سازه‌های اصلی مدل پرداخته شده است. بدین ترتیب هر سه سازه موردنظر از نظر آزمون‌های اندازه‌گیری دارای میزان‌های مورد قبولی می‌باشند. در این ارتباط میزان آلفای کرنباخ^۱ و پایایی ترکیبی^۲ بالای ۰/۷ و روایی همگرای^۳ آن‌ها نیز بالای ۰/۵ بوده و به صورت جدول ۴ می‌باشد. آزمون روایی واگرایی سازه‌های اصلی نیز همراه با سایر سازه‌های فرعی انجام شده و در ادامه بررسی شده است.

جدول ۴. نتایج آزمون‌های اندازه‌گیری سازه‌های اصلی مدل معادلات ساختاری پژوهش

متغیر	آلفای کرنباخ	پایایی ترکیبی	روایی همگرا
کیفیت محیط کالبدی	۰/۷۷۶	۰/۸۲۰	۰/۵۴۳
کیفیت محیط عملکردی	۰/۸۳۲	۰/۸۸۴	۰/۵۵۱
وضعیت بهزیستی روان‌شناختی	۰/۹۶۳	۰/۷۹۲	۰/۷۰۸

با انجام آزمون تحلیل عاملی و بررسی نتایج آن، سنججه‌هایی که بار عاملی آن‌ها کمتر از ۰/۴ بود از مدل حذف گردیدند. در این ارتباط سنججه‌های کیفیت محیطی همگی به غیر از سنججه میزان استفاده از کاربری‌های خدماتی محله، بار عاملی قابل قبولی را کسب نمودند. سوالات شماره ۴۸، ۴۷، ۲۷ سازه بهزیستی روان‌شناختی نیز به دلیل بار عاملی کمتر از ۰/۴ از مدل حذف گردیدند. بررسی دقیق تر سنججه‌های کیفیت محیطی نشان می‌دهد که سنججه‌های وضعیت بهداشت صوتی محله با بار عاملی ۰/۸۸۵، میزان شناخت نشانه‌های طبیعی یا انسان ساخت محله با بار عاملی ۰/۸۹۰، میزان استفاده از فضاهای ورزشی محله با بار عاملی ۰/۸۲۴، وضعیت اوقات مراجعه به فضاهای عمومی محله با بار عاملی ۰/۹۳۸، وضعیت دسترسی به بخش‌های مختلف محله از طریق پیاده‌روی با بار عاملی ۰/۹۰۳، وضعیت روشنایی فضاهای عمومی محله در شب هنگام با بار عاملی ۰/۹۴۵ دارای بیش‌ترین میزان بار عاملی در بین سنججه‌های متعلق به مولفه‌های مرتبط می‌باشند. بررسی آزمون‌های پایایی آلفای کرنباخ و پایایی ترکیبی مؤلفه‌های مورد مطالعه کیفیت محیط کالبدی و عملکردی و همچنین بهزیستی روان‌شناختی نشان می‌دهد که تمامی آن‌ها دارای میزان پایایی بالای ۰/۷ بوده و نتایج مورد تأیید می‌باشند. بررسی آزمون روایی همگرای مؤلفه‌های مورد مطالعه نشان می‌دهد که

1 Cronbach's alpha
2 Composite reliability
3 Convergent validity

تمامی مؤلفه‌ها دارای میزان روایی بالای ۰/۵ بوده و نتایج مورد تأیید می‌باشند. جزئیات مرتبط، به صورت جدول ۵ می‌باشد:

جدول ۵. نتایج آزمون‌های اندازه‌گیری مدل معادلات ساختاری پژوهش

متغیر	مؤلفه	میانگین/مجموع	آلفای کرباخ	پایایی ترکیبی	روایی همگرا
کیفیت محیط کالبدی	بهداشت محیطی	۲/۸	۰/۷۹۲	۰/۷۹۲	۰/۷۰۸
	خوانایی	۲/۹۲	۰/۷۹۷	۰/۸۴۴	۰/۵۶۸
کیفیت محیط عملکردی	خوداتکایی	۲/۵۵	۰/۷۹۷	۰/۸۴۴	۰/۵۶۸
	سرزندگی	۱/۹	۰/۸۴۶	۰/۸۵۳	۰/۸۶۶
	دسترسی	۳/۲	۰/۸۷۴	۰/۸۷۸	۰/۷۲۷
	ایمنی و امنیت	۲/۱	۰/۸۴۰	۰/۸۶۸	۰/۷۱۰
	پذیرش خود	۴۳/۸	۰/۸۷۹	۰/۸۹۰	۰/۵۴۶
بهبودی روان‌شناختی	روابط مثبت با دیگران	۳۹/۶	۰/۹۵۱	۰/۹۶۸	۰/۷۴۳
	خودمختاری	۳۸/۲	۰/۹۲۲	۰/۹۳۶	۰/۶۲۰
	تسلط بر محیط	۴۳/۲	۰/۹۰۱	۰/۹۱۱	۰/۵۶۱
	زندگی هدفمند	۳۹/۲	۰/۸۸۷	۰/۹۰۱	۰/۵۶۶
	رشد فردی	۳۷/۹۵	۰/۹۱۷	۰/۹۴۰	۰/۶۰۶

بررسی روایی واگرایی داده‌های گردآوری‌شده با استفاده از معیار HTMT صورت پذیرفته است. حد مجاز معیار HTMT میزان ۰/۸۵ تا ۰/۹ می‌باشد. اگر مقادیر این معیار کمتر از ۰/۹ باشد روایی واگرا قابل قبول است. بررسی روایی واگرایی مقادیر به دست آمده از سازه‌های اصلی و فرعی مدل معادلات ساختاری پژوهش در جدول ۶، نشان می‌دهد که تمامی مقادیر دارای میزانی کمتر از ۰/۹ بوده و قابل قبول می‌باشند.

جدول ۶. نتیجه آزمون روایی واگرایی مدل معادلات ساختاری پژوهش

کیفیت محیط کالبدی	کیفیت محیط عملکردی	پذیرش خود	سرزندگی	زندگی هدفمند	روابط مثبت با دیگران	رشد فردی	دسترسی	خودمختاری	خوداتکایی	خوانایی	تسلط بر محیط	بهبودی روان‌شناختی	بهداشت محیطی	ایمنی و امنیت	
															ایمنی و امنیت
														۰/۳۹	بهداشت محیطی
													۰/۳۴۶	۰/۳۰۴	بهبودی روان‌شناختی

۰/۰۳۸، میزان ضریب مسیر ۰/۶۰۴ و ضریب معناداری ۲/۷۶۸ و سازه کیفیت محیط عملکردی نیز با میزان احتمال ۰/۰۰۶، ضریب مسیر ۰۰/۶۹۳ و ضریب معناداری ۲/۰۸۳ دارای تأثیر معناداری بر سازه بهزیستی روان‌شناختی می‌باشند.

جدول ۷. بررسی روابط مستقیم بین سازه‌های اصلی مدل معادلات ساختاری پژوهش

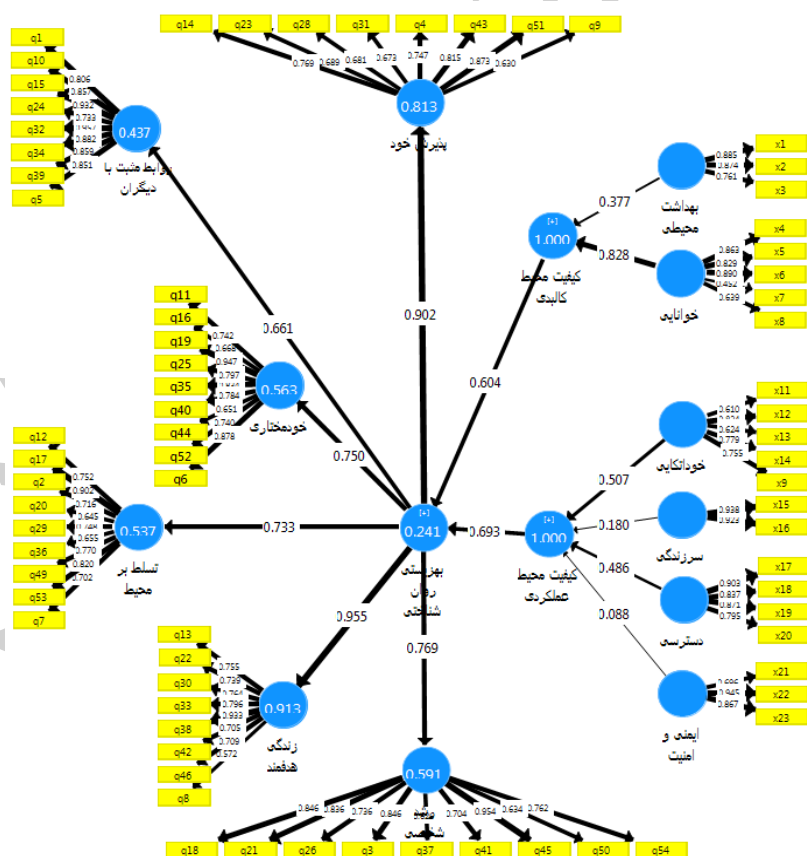
ردیف	روابط	میزان احتمال	ضریب مسیر	ضریب معناداری	نتیجه
۱	تأثیر سازه کیفیت محیط کالبدی بر سازه بهزیستی روان‌شناختی	۰/۰۳۸	۰/۶۰۴	۲/۱۳۸	تأیید
۲	تأثیر سازه کیفیت محیط عملکردی بر سازه بهزیستی روان‌شناختی	۰/۰۰۶	۰/۶۹۳	۲/۸۴۸	تأیید

بررسی بیشتر روابط میان سازه‌ها یا به عبارتی روابط غیرمستقیم نشان از روابط معنی‌دار بین سازه‌های فرعی دارد. در این ارتباط سازه‌های خودتکایی و دسترسی دارای رابطه معناداری با سازه بهزیستی روان‌شناختی و تمامی زیرمقیاس‌های آن می‌باشند. ارتباطات مذکور در جدول ۸ ارائه گردیده است. همان‌طور که ملاحظه می‌گردد، مولفه خودتکایی با ضریب معناداری ۲/۹۱۵ مولفه دسترسی نیز با ضریب معناداری ۲/۹۷۲ بیش‌ترین میزان ارتباط را با زیرمقیاس رشد فردی برقرار می‌نمایند. مولفه‌های خوانایی و سرزندگی تنها با برخی از زیرمقیاس‌های بهزیستی روان‌شناختی ارتباط برقرار نموده‌اند. به‌طوری‌که مولفه خوانایی با ضریب معناداری ۲/۰۳۳ تنها با زیرمقیاس رشد فردی ارتباط دارد. مولفه سرزندگی نیز با ضریب معناداری ۲/۰۰۴ با مقیاس بهزیستی روان‌شناختی معنادارترین ارتباط را برقرار می‌نماید. در نهایت سازه کیفیت محیط عملکردی با تمام زیرمقیاس‌های بهزیستی روان‌شناختی و سازه کیفیت محیط کالبدی با تنها با تعدادی از زیرمقیاس‌های مذکور ارتباط معنادار دارد. بدین ترتیب زیرمقیاس رشد فردی با ضریب معناداری ۲/۱۳۵ و ۲/۷۹۱ معنادارترین ارتباطات را به ترتیب با کیفیت محیط کالبدی و عملکردی برقرار می‌نماید. مدل معادلات ساختاری در نمودار ۱ قابل مشاهده است:

جدول ۸. بررسی روابط غیرمستقیم معنادار بین سازه‌های مدل معادلات ساختاری پژوهش

متغیر مستقل	متغیر وابسته	میزان احتمال	ضریب معناداری	متغیر مستقل	متغیر وابسته	میزان احتمال	ضریب معناداری
خوانایی	زیرمقیاس رشد فردی	۰/۰۴۳	۲/۰۳۳	سرزندگی	بهزیستی روان‌شناختی	۰/۰۴۶	۲/۰۰۴
	بهزیستی روان‌شناختی	۰/۰۰۴	۲/۸۸۳		زیرمقیاس پذیرش خود	۰/۰۴۶	۲/۰۰۳
	زیرمقیاس پذیرش خود	۰/۰۰۴	۲/۸۸۵		زیرمقیاس زندگی هدفمند	۰/۰۴۶	۱/۹۹۸
	زیرمقیاس روابط مثبت با دیگران	۰/۰۱۱	۲/۵۶۲		زیرمقیاس رشد فردی	۰/۰۴۷	۱/۹۹۴
خودتکایی	زیرمقیاس خودمختاری	۰/۰۰۹	۲/۶۲۹	کالبدی	زیرمقیاس پذیرش خود	۰/۰۳۹	۲/۰۷۱
	زیرمقیاس تسلط بر محیط	۰/۰۰۹	۲/۶۱۱		زیرمقیاس تسلط بر محیط	۰/۰۴۵	۲/۰۱۴
	زیرمقیاس زندگی هدفمند	۰/۰۰۴	۲/۸۷۵		زیرمقیاس زندگی هدفمند	۰/۰۳۸	۲/۰۸۴

متغیر مستقل	متغیر وابسته	میزان احتمال	ضریب معناداری	متغیر مستقل	متغیر وابسته	میزان احتمال	ضریب معناداری
	زیرمقیاس رشد فردی	۰/۰۰۴	۲/۹۱۵		زیرمقیاس رشد فردی	۰/۰۳۳	۲/۱۳۵
دسترسی	بهریستی روان‌شناختی	۰/۰۰۴	۲/۸۷۵	کیفیت محیط عملکردی	زیرمقیاس پذیرش خود	۰/۰۰۶	۲/۷۶۷
	زیرمقیاس پذیرش خود	۰/۰۰۴	۲/۹۲۰		زیرمقیاس روابط مثبت با دیگران	۰/۰۱۴	۰/۴۶۹
	زیرمقیاس روابط مثبت با دیگران	۰/۰۰۸	۲/۶۵۶		زیرمقیاس خودمختاری	۰/۰۱۲	۲/۵۲۱
	زیرمقیاس خودمختاری	۰/۰۰۷	۲/۶۸۷		زیرمقیاس تسلط بر محیط	۰/۰۰۶	۲/۵۱۱
	زیرمقیاس تسلط بر محیط	۰/۰۰۸	۲/۶۷۱		زیرمقیاس زندگی هدفمند	۰/۰۰۵	۲/۷۶۰
	زیرمقیاس زندگی هدفمند	۰/۰۰۴	۲/۹۲۶		زیرمقیاس رشد فردی	۰/۰۳۹	۲/۷۹۱
	زیرمقیاس رشد فردی	۰/۰۰۳	۲/۹۷۲				

نمودار ۱. مدل معادلات ساختاری پژوهش و بارهای عاملی سازه‌ها

ترسیم از: پژوهشگر، ۱۴۰۳

ب- تحلیل داده‌های مشاهده کارشناسی

شاخص‌های مشاهده کارشناسی دارای مقیاس‌ها و اوزان متفاوتی می‌باشند که باهدف تبیین نقش آن‌ها در بهزیستی روان‌شناختی ساکنان محله جعفریه تنظیم گردیده‌اند. همسان‌سازی شاخص‌های مذکور با مطالعه و غور در مبانی نظری بهزیستی روان‌شناختی انجام‌یافته، به این صورت که سعی بر آن بوده تا با تکیه بر مبانی نظری موجود، مقادیری که به بهبود و ارتقاء وضعیت بهزیستی روان‌شناختی ساکنان اشاره دارند، امتیاز بالاتری (از ۱ تا ۵) را کسب نمایند. بدیهی می‌باشد که برخی از سنجه‌های متعلق به هر مؤلفه با توجه به ماهیت خود نحوه همسان‌سازی متفاوت تری نسبت با سایر سنجه‌ها داشته‌اند. با همسان‌سازی امتیازات به دست آمده از مطالعه کیفیت محیط کالبدی و عملکردی، اقدام به بررسی همبستگی بین شاخص‌های مشاهده کارشناسی با مقیاس کلی و زیرمقیاس‌های بهزیستی روان‌شناختی محله جعفریه به صورت کیفی گردیده است. در این ارتباط مؤلفه ساخت ساختمانی با کسب امتیاز ۳/۲۱ با دارا بودن وضعیتی تقریباً در سطح متوسط، بیش‌ترین میزان را در بین تمامی مؤلفه‌های مشاهده کارشناسی به خود اختصاص می‌دهد. سایر مؤلفه‌ها نیز به ترتیب امتیازات عبارت‌اند از مؤلفه اصالت با امتیاز ۳/۰۷، مؤلفه کاربری زمین امتیاز ۲/۹۷، مؤلفه سرزندگی با امتیاز ۲/۹۵ و مؤلفه دید و منظر با امتیاز ۲/۲۵، معابر ۲/۱۷، نفوذپذیری با امتیاز ۲/۱۳ و در نهایت مؤلفه سبزی‌نگی با امتیاز ۱/۱۷ کمترین میزان را به خود اختصاص می‌دهد.

پس از همسان‌سازی مؤلفه مشاهده کارشناسی بر اساس طیف لیکرت، اقدام به بررسی کیفی رابطه مؤلفه‌های مذکور با وضعیت بهزیستی روان‌شناختی ساکنان محله جعفریه گردیده است. امتیاز کل سازه بهزیستی روان‌شناختی برابر با ۲۴۱/۹۵ بوده و پایین‌تر از حالت خوب (با امتیاز ۲۷۰) می‌باشد و از حالت بسیار خوب (با امتیاز ۳۲۴) فاصله زیادی دارد. میانگین امتیاز مؤلفه‌های کیفیت محیط کالبدی و عملکردی نیز برابر با ۲/۵۸ که به مفهوم وضعیت ضعیف کیفیت محیط کالبدی و عملکردی است. قبل از بررسی دقیق تر روابط بین دو متغیر پیش‌گفته بایستی در نظر داشت که در صورت وجود هر گونه رابطه‌ای بین کیفیت محیطی و بهزیستی روان‌شناختی، این رابطه نمی‌تواند رابطه‌ای منفی باشد بدین مفهوم که با ضعیف‌تر شدن کیفیت محیط، میزان بهزیستی روان‌شناختی ساکنان بیشتر نمی‌گردد. بنابراین می‌توان ادعا نمود که بنابر ماهیت زیرمقیاس‌های بهزیستی روان‌شناختی و مؤلفه‌های مشاهده کارشناسی، رابطه مثبتی بین آن‌ها ایجاد می‌گردد که با استفاده از یافته‌های تحقیق و مبانی علمی مرتبط می‌توان به صورت جدول ۱۰ آن را خلاصه بندی نمود:

جدول ۱۰. بررسی روابط معنادار شاخص‌های مشاهده کارشناسی و بهزیستی روان‌شناختی

مؤلفه‌های اثرگذار	مقیاس کل بهزیستی روان‌شناختی	زیرمقیاس/امتیاز				
		پذیرش خود	روابط مثبت با دیگران	خودمختاری	تسلط بر محیط	زندگی هدفمند
سبزی‌نگی	*			*	*	*
معابر	*				*	*
رشد فردی						

مؤلفه‌های اثرگذار	مقیاس کل بهزیستی روان‌شناختی	زیرمقیاس/امتیاز				
		پذیرش خود	روابط مثبت با دیگران	خودمختاری	تسلط بر محیط	زندگی هدفمند
ساخت ساختمانی	*				*	*
سرزندگی	*				*	*
اصالت		*	*			
کاربری زمین		*	*			
دید و منظر				*		
نفوذپذیری				*		

منبع، یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

همان طور که گذشت، کیفیت محیط کالبدی و عملکردی محله بافت قدیم جعفریه به طور معناداری بر وضعیت بهزیستی روان شناختی ساکنان آن موثر می باشد. این مهم از طریق دو گروه شاخص های اثرمحور و مشاهده کارشناسی مورد تایید بوده است. تأثیر مذکور تعیین کننده نظمی روان شناختی در بین ساکنان محله بافت قدیم جعفریه می باشد که در قالب ۶ زیرمقیاس سازه بهزیستی روان شناختی قابل توجه می باشد.

کیفیت محیط عملکردی محله بافت قدیم جعفریه شهر زنجان با اثرگذاری معنادارتر (نسبت به کیفیت محیط کالبدی) بر تمامی زیرمقیاس های سازه بهزیستی روان شناختی، نقش مهم تری را در زمینه بهبود وضعیت بهزیستی روان شناختی ساکنان ایفا می نماید. در این ارتباط مولفه های خودتکایی و دسترسی با اثرگذاری بر سازه بهزیستی روان شناختی و تمامی زیرمقیاس های آن، موثرترین عوامل شمرده می شوند. مولفه سرزندگی نیز با اثرگذاری بر سازه بهزیستی روان شناختی و زیرمقیاس های پذیرش خود، زندگی هدفمند و رشد فردی رده دوم اهمیت را به خود اختصاص می دهد. از سویی دیگر، کیفیت محیط کالبدی محله^۱ (با تأکید بر مولفه خولنایی^۲)، با اثرگذاری بر زیرمقیاس های پذیرش خود، تسلط بر محیط، زندگی هدفمند و رشد فردی در مرتبه بعدی اهمیت قرار می گیرد.

نظر به مولفه های مورد استفاده مشاهده کارشناسی در ارزیابی کیفیت محیط کالبدی و عملکردی محله بافت قدیم جعفریه و مطالعه کیفی ارتباط آن ها با وضعیت بهزیستی روان شناختی ساکنان، روشن گردید که کیفیت محیط کالبدی مشتمل بر ۸ مولفه دارای روابط توجیه پذیر و معناداری با تمامی زیرمقیاس های بهزیستی روان شناختی می باشند. در این ارتباط مولفه سبزینگی ضمن برقراری ارتباط با مقیاس کل بهزیستی روان شناختی، بیشترین میزان ارتباط را نسبت به سایر مولفه ها با زیرمقیاس های بهزیستی روان شناختی (مشتمل بر چهار زیرمقیاس خودمختاری، تسلط بر محیط، زندگی هدفمند و رشد فردی) برقرار می نماید. همچنین مولفه های دید و منظر و

۱ مشتمل بر مولفه های به کار برده شده در ارزیابی کیفیت محیط کالبدی محله بافت قدیم جعفریه

۲ مولفه خوانایی به تنهایی تأثیر معناداری بر زیرمقیاس رشد فردی ساکنان محله داشته است.

نفوذپذیری با داشتن رابطه با زیرمقیاس خودمختاری، کمترین میزان تاثیر را در بین مولفه های مورد مطالعه به خود اختصاص می دهند.

۵. نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف بهبود وضعیت کیفیت محیط کالبدی و عملکردی محله بافت قدیم جعفریه شهر زنجان با رویکرد روان شناسی مثبت گرا انجام گردیده است. برای دست یابی به هدف مذکور ابتدا میزان تاثیر کیفیت محیط کالبدی و عملکردی بر وضعیت بهزیستی روان شناختی ساکنان مورد بررسی قرار گرفت و مشخص گردید که این میزان برابر با ۰/۲۴۱ می باشد. بنابراین تاثیر محیط مذکور بر بهزیستی روان شناختی ساکنان محله بافت قدیم جعفریه ضعیف بوده ولی معنادار می باشد. نتیجه حاصله در این بخش قابل مقایسه با برخی از تحقیقات مرتبط در این زمینه می باشد به عنوان مثال دانگ و کین^۱ (۲۰۱۷) نیز به این نتیجه رسیدند که محیط محله نقشی معنی دار اما جزئی را در تبیین بهزیستی ذهنی ساکنان در ۱۶ محله مورد مطالعه در شهر پکن ایفا می کند. در ادامه آن ها وضعیت سلامتی شخصی و ویژگی های جمعیتی را در توضیح تفاوت های بین بهزیستی ذهنی افراد در محله های مختلف قدرتمندتر می دانند. از سویی دیگر بایستی در نظر داشت که میزان تأثیر کیفیت مذکور تنها با لحاظ شاخص های اثرمحور (ذهنی) به دست آمده است و شاخص های مشاهده کارشناسی نیز به نوبه خود همان طور که در تحقیق حاضر به صورت کیفی تحلیل شده اند. در این ارتباط بایستی اذعان نمود که تحلیل کیفی ارتباط بین کیفیت محیط کالبدی و عملکردی با بهزیستی روان شناختی ساکنان به تنهایی نمی تواند تحلیل صحیح و دقیق به دست بدهد و در تحقیق های مرتبط نیز متداول نمی باشد اما استفاده از آن به عنوان روشی جهت تکمیل ارزیابی شاخص های اثرمحور به نظر می تواند برداشت و چهارچوب بهتری را از موضوع حاضر به دست بدهد.

در گام بعدی تحقیق، به نحوه تاثیر کیفیت محیط کالبدی و عملکردی بر بهزیستی روان شناختی ساکنان پرداخته شد و در این راستا ارتباطات بین مولفه های کیفیت محیط کالبدی و عملکردی با زیرمقیاس های سازه بهزیستی روان شناختی نیز مورد مطالعه گردید. این مهم سبب گردید تا عوامل محیطی موثر و اهمیت هر یک بر وضعیت هر کدام از زیرمقیاس های بهزیستی روان شناختی ساکنان محله جعفریه به طور جداگانه تعیین گردد. اگر چه در سایر مطالعات از قبیل هاستد و بارچل^۲ (۲۰۲۲)، ما و همکاران^۳ (۲۰۲۴)، آبرون و همکاران (۱۳۹۷)، هاشم پور و عزتی (۱۴۰۰) و سیانی و فرتاش مهر (۱۴۰۲) به ارتباط و همبستگی اجزا و مولفه های مختلف کیفیت محیط با وضعیت سلامت و بهزیستی ذهنی افراد پرداخته شده است، اما مطالعه ارتباط بین اجزای کیفیت محیط (ابعاد کالبدی و عملکردی) با رویکرد روان شناسی مثبت و در حدود زیرمقیاس های سازه بهزیستی روان شناختی (پذیرش خود، روابط مثبت با

1 Dong and Qin

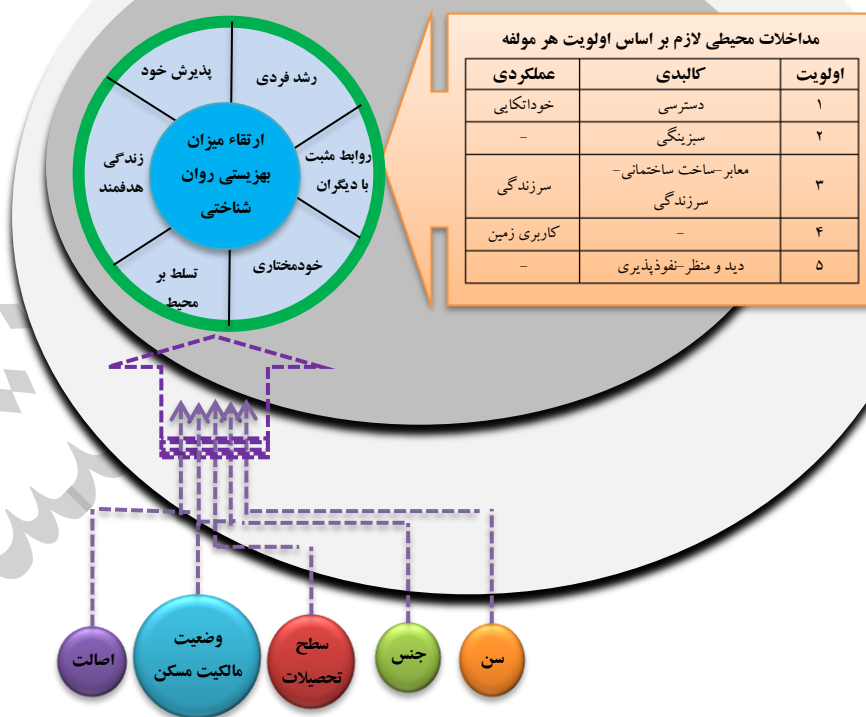
2 Holly-Husted and Burchell

3 Ma and et al

دیگران، خودمختاری، تسلط بر محیط، زندگی هدفمند و رشد شخصی) و مطالعه آن‌ها را احتمالاً نمی‌توان در بین تحقیقات قبلی شاهد بود.

گام نهایی تحقیق تعیین اولویت‌های مداخله در کیفیت محیط کالبدی و عملکردی در راستای ارتقاء میزان بهزیستی روان‌شناختی در بین ساکنان محله جعفریه بوده است. با مشخص شدن روابط بین سازه‌های اصلی و فرعی تحقیق، این امکان ایجاد شد تا بتوان با مشخص ساختن اولویت‌های مداخله در کیفیت محیط کالبدی و عملکردی محله مذکور به ارتقاء و بهبود وضعیت بهزیستی روان‌شناختی ساکنان محله جعفریه نائل گردید. ارائه الگو موضوعی است که در تحقیقات قبلی بسیار کم به آن پرداخته شده و با توجه به اهمیت و ضرورت موضوع مورد پژوهش، می‌توان قابلیت فراوانی را در عرصه پژوهش برای آن قائل بود.

کیفیت محیط کالبدی و عملکردی محله

کیفیت محیط کالبدی و عملکردی محله از منظر دنیای زندگی ساکنان

کیفیت محیط کالبدی و عملکردی محله از منظر شاخص‌های ارزیابی

اثرپذیری وضعیت بهزیستی روان‌شناختی ساکنان از متغیرهای زمینه‌ای

نمودار ۲. الگوی ارتقای میزان بهزیستی روان‌شناختی در محله بافت قدیم جعفریه

- Abron, A. A., Gharai, F., and Tabatabaian, M. (2018). Analysis of the dimensions of urban environment quality affecting the mental health of citizens, case study: Bahar and Islamic Revolution neighborhoods of Sabzehvar city. *Armanshahr Architecture and Urbanism Journal*, 11 (25): 251-263.
- Armanshahr Consulting Engineers. (2006). Detailed review plan of Zanjan city, volume two, general studies at the scale of the master plan. Housing and Urban Development Organization of Zanjan Province.
- Bech P., (2009), Applied psychometrics in clinical psychiatry: the pharmacopsychometric triangle. *Acta psychiatrica Scandinavica*, 120(5): 400-409, <https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.2009.01445.x>.
- Carr, A., Cullen, K., Keeney, C., Canning, C., Mooney, O., Chinseallaigh, E., & O'Dowd, A. (2021). Effectiveness of positive psychology interventions: A systematic review and meta-analysis. *The Journal of Positive Psychology*, 16(6): 749-769. <https://doi.org/10.1080/17439760.2020.1818807>.
- Cheshmi, M., Haqzad, A., Ramezanipour, M., and Ebrahimi, Leila. (2020). Study of livability indicators in worn and historical urban textures of neighborhoods, case study: District 12 of Tehran metropolis. *Journal of Sustainable City*, 3 (3): 87-101.
- Dong, H. & Qin, B., (2017), Exploring the link between neighborhood environment and mental wellbeing: A case study in Beijing, China. *Landscape and Urban Planning*. 164: 71-80, 10.1016/j.landurbplan.2017.04.005.
- Durayappah, A. (2011), The 3P Model: A General Theory of Subjective Well-Being, *Journal of Happiness Studies*, Springer, vol. 12(4): 681-716, August. DOI: 10.1007/s10902-010-9223-9
- Fani, Z., Kozegar, L., and Samani Majd, A. (2019). Comparative analysis of sustainable housing indicators in old and new urban contexts (case study: Atabak and Punak neighborhoods of Tehran). *Journal of Urban Research and Planning*. 11 (42): 137-152.
- Frankl, W. A. (2019). *Man's Search for Meaning*. Translated by Dolatyari. Foruzandeh, Tehran: Nik Farjam.
- Ghasemi-Siani, M., and Fartash-Mehr, N. (2023). Investigating the role of public spaces in the mental health of citizens. Case study: District 2 of Kermansha Municipality. *Geography and Human Relations* 6(2): 642-628.
- Hashempour, A. R, and Ezzati Mehr, M. R. (2022). The effect of green spaces (neighborhood parks) on the mental health (happiness) of residents, case study of Mirdamad and Maghsoudieh neighborhoods in Tabriz city. *Construction Engineering and Management* 6(2): 22-28.
- Holly-Hasted, W & Burchel, B. (2022), Does public space have to be green to improve well-being? An analysis of public space across Greater London and its association to subjective well-being, *Cities*. 125: 103569. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.103569>
- Kazemi-Vermele, N. (2022). *Psychological well-being from the perspective of Islam*. Tehran: Tazari Publications.
- Martin, D. & Stewart I. D. (2024) Lessons from debates about foundational positive psychology theories & frameworks: Positivity Ratio, Broaden & Build, Happiness Pie, PERMA to PERMA+4, *The Journal of Positive Psychology*, 1-15, DOI: 10.1080/17439760.2024.2325452.
- Mu, S., Wang, B., Liu, W., Hanxiao, Z., Wang, Y. & Li, S., (2024), Assessment of street space quality and subjective well-being mismatch and its impact, using multi-source big data, *Cities*, 147: 104797, <https://doi.org/10.1016/j.cities.2024.104797>.
- Rahimi, L., Bordbar, H., Alilu, L., and Vaezi, M. (2013). Analysis of the factors affecting the sense of community in the old and new context of Tabriz city (case study: Yaghchian, Sorkhab, and Dohchi neighborhoods). *Journal of Geography and Urban Planning*, 42: 26-1.

- Rayan, R. M., & Deci, E. L., (2001), On happiness and human potentialis:a review research on hedonic and eudaimanic well-being. *Annual review of psychology*, 52: 141-166, <http://dx.doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.141>.
- Reuben A, Manczak, M. E, Cabrera, Y. L, Alegria, M., Bucher, L. M, Freeman, C. E, Miller, W. G, Perry, J. M (2022), A Research Agenda on Environmental Exposures and Mental Health. *Journal of nature medicine*, 130 (2): 1-11, <https://doi.org/10.1289/EHP9889>.
- Ryff, C. D (1989), Happiness is everything, or is it? Exploration on the meaning of psychological wellbeing, *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(6): 1069-1081.
- Sadat Hosseini, H., and Abdi Zarrin, S. (2010). *Introduction to Psychological Well-Being*. Tehran: Azmoun Yar Pouya Publications.
- Sadat Mousavi, M., Yazdkhasti, B., and Mohseni Tabrizi, A. (2018). Designing a Model for Measuring Social Dimensions of Subjective Well-Being. *Journal of Educational Measurement*, Volume 8, Issue 31: 113-150.
- Sadat Zaranjhi, J. F., and Yazdani, M. H. (2013). Measuring the physical quality of the urban environment with emphasis on the mental health of citizens (case study: District 3 of Ardabil city). *Journal of Geography and Human Relations*, 5(4): 479-474.
- Samman, E., (2007), Psychological and subjective well-being: A proposal for internationally comparable indicators, OPHI Working Paper 5, University of Oxford.
- Sarvestan, N. (2019). Reexamining the Concepts of Psychological Well-Being. *Journal of New Advances in Psychology, Educational Sciences and Education*, Volume 2, Issue 14: 96-80.
- Seligman., M. E. P., (2011), *Flourish: a new understanding of happiness and wellbeing and how to achieve them*, London, Free Press. ISBN 978-1-4391-9075-3.
- Shojaei, A., and Eskanderpour, B. (2016). The Effectiveness of Frankl's Group Meaning Therapy on Psychological Well-Being and Happiness of Orphaned and Abused Students. *Journal of School Psychology*, 5(2): 91-71.
- Statistics Center of Iran. (2016). *Detailed results of the general population and housing census*. Tehran: Deputy for Strategic Planning and Supervision.
- Tajik, Z., Pourmousavi, S. M., and Sarwar, Rahim. (2019). Economic regeneration of worn and inefficient urban textures with a strategic planning approach; case study: District 10 of Tehran. *Iranian Islamic City Studies*, 9 (37): 53-65.
- White, SC., (2017), Relational wellbeing: re-centring the politics of happiness, policy and the self, *Policy and Politics*, 45 (2): 121–36, DOI: 10.1332/030557317X14866576265970.
- Xu, J., Liu, N., Polemiti, E. e., (2023), Effects of urban living environments on mental health in adults. *Nat Med* 29: 1456–1467, <https://doi.org/10.1038/s41591-023-02365-w>.
- Ziegler, F. & Schwanen, T., (2011), I like to go out to be energised by different people: An exploratory analysis of mobility and wellbeing in later life. *Ageing and Society*, 31(5): 758-781, doi: 10.1017/S0144686X10000498.